

מחשבה קצרה על הדף

הרב יחזקאל הרטמן

מסכת חולין דף קכ

נפש לרבות את השוטה

"נפש - לרבות את השוטה." ופירש רש"י ש"נפש" משמע כל דבר המיישב דעתו של אדם, ואפילו שוטה, כמו "אם יש את נפשכם", שהיא לשון תאוה וקורת רוח שהנפש נהנה ממנו.

הגר"א בביאורי אגדות (בכורות ח, ב) מבאר ע"פ יסוד זה, את החלוקה של "נפש, רוח, נשמה", דהיינו שהנשמה היא החלק העליון, הרוח חומדת דברים שאינם גשמיים ככבוד וקנאה, והנפש היא התאוה הגופנית, כדברי רש"י כאן.

ובזה מבאר הגר"א את הגמ' בברכות (ג, א) דאיכא ג' משמרות בלילה - משמרת ראשונה חמור נוער דהוא כנגד הנפש, בעל תאוה, אשר בשר חמורים בשרם. משמרת שניה כלבים צועקים דהיינו רדיפה אחר הכבוד והעשירות. ובמשמרת שלישית יש התנוצצות הנשמה, ואז תינוק יונק מושי' אמו דהיינו התורה, ואשה מספרת עם בעלה דהיינו הרהורי תשובה של כנסת ישראל לבעלה הראשון - 'אלכה ואשובה אל אישי הראשון'.

וג' חלקים אלה באדם, הם כנגד ג' בנים של אדם הראשון: קין עסק בעבודת האדמה, כנגד הגוף. הבל עסק בעבודת הצאן שהוא כנגד הקנינים המדומים ששייכים לרוח. שת נולד בדמותו וצלמו של אדם הראשון וכנגד הנשמה.

וזהו הויכוח בין קין להבל, שקין אמר להבל שעליו לרחץ באויר ולא לדרוך על הארץ, כי הבל שייך לבחינת הרוח. ובאמת שכל העבודה היא לחבר את הכל להקב"ה, וגם ענין קין הוא שהגוף יתחבר לנשמה. וזו אכילת שבת ועשיית המצוות - לחבר את הגוף והנשמה. וקין והבל היו פגומים בכך שלא התחברו יחד ולכן לא יצא מהם תיקון העולם. ע"ש בגר"א באורך.

על דרך זה במבט אחר, מביא השם משמואל (סוכות תרע"ח), שהחלוקה היא (עפ"י המהר"ל): גוף, נפש, שכל. הגוף הוא הגשמי, הנפש היא מה שהלב חושק, והשכל מתחבר לתורה. וכנגדם ג' מתנות טובות שזכו ישראל במדבר: מן הוא כנגד השכל ובזכות משה. באר שהיא המים התחתונים העולים למעלה, היא כנגד הנפש שהיא מלשון רצון, שהאדם משתוקק להתחבר להקב"ה, כמו הנוקבא המשתוקקת לקבל

מהדכורא, והבאר בזכות מרים. ענני הכבוד הם כנגד הגוף, שמכסים אותו, והם בזכות אהרן שמקרב את כל האנשים, אפילו החומריים ביותר.

וכנגד ג' אלו יש את ר"ה יו"כ וסוכות.

ר"ה שהוא הראש, כנגד השכל ומשה רבינו. יוה"כ הוא הזמן שרוצים להתחבר לה', כנגד הבאר. ובסוכות הם זכר לענני כבוד, וכמו"כ בחג זה מקדשים את הגוף ומכניסים אותו לסוכה.

נמצא שיש כאן ב' אפשרויות לתרגום המושג נפש: א' להגר"א זו הנפש המשתוקקת לענינים גשמיים, אלא שצריך לחבר אותה לנשמה. ב' לשם משמואל זו הנפש שמשתוקקת להקב"ה.

דף קכא

אכילה פבהמה קודם שתצא נפשה

"הרוצה שיבריא, חותך כזית בשר מבית שחיטה ומולחו יפה יפה ומדיחו יפה יפה וממתין לה עד שתצא נפשה כו", וכתב רש"י דממתין עד שתצא נפשה משום שאמרו בסנהדרין (סג, א) מנין לאוכל מבהמה קודם שתצא נפשה שהוא בלא תעשה שנא' לא תאכלו על הדם, ואסמכתא בעלמא היא."

לעומת זאת דעת הרמב"ם (שחיטה א, ב) שהוא איסור דאורייתא, אלא שאינו לוקה.

ובביאור שורש המחלוקת בין רש"י לרמב"ם נראה כדלהלן.

הרמב"ם (ויקרא יט, כו) מביא על פסוק זה "לא תאכלו על הדם", את המעשה בשאול שנלחם עם פישתים שנאמר בנביא (שמואל א יד, לג) "הנה העם חוטאים לה' לאכול על הדם", שהיו אוכלים מן הבהמה קודם שתצא נפשה. וזהו מה שאמר הכתוב שם "ויעט העם אל השלל", שהיו כעיט הדורס ואוכל. ומכאן שהאיסור הוא מדאורייתא, שהרי בנביא עדיין לא היה איסורים דרבנן.

אמנם רש"י בשמואל מבאר באופן אחר, שהחטא היה שאכלו קדשים לפני זריקת הדם, או ששחטו אותו ואת בנו ביום אחד. והנה בזבחים (קכ, א) מובאת מחלוקת אם אפשר לשחוט בבמה בלילה, והביאו את הפסוק בשמואל ששחטו בלילה, ומשני כאן בחולין כאן בקדשים.

דף קב

קרקפלו של רבי ישמעאל

"ת"ר ליגיון העובר ממקום למקום ונכנס לבית טמא שאין לך כל ליגיון וליגיון שאין לו כמה קרקפלין, ואל תתמה שהרי קרקפלו של ר' ישמעאל מונח בראש מלכים."

התורה חיים מציין להגמ' בע"ז (יא, ב): "אמר רב יהודה אמר שמואל עוד אחרת יש להם ברומי, אחת לשבעים שנה מביאין אדם שלם ומרכיבין אותו על אדם חגר ומלבישין אותו בגדי אדם הראשון ומניחין לו בראשו **קרקפלו של רבי ישמעאל**, ותלו ליה בצואריה מתקל ר' זוזא דפיאז ומחפין את השווקים באינך, ומכריזין לפניו סך קירי פלסתר אחוה דמרנא זיפנא (כלומר, אחיו של עשיו הוא שקרן דהיינו יעקב), דחמי חמי ודלא חמי לא חמי, מאי אהני לרמאה ברמאותיה ולזיפנא בזיפנותיה (מה הועילה רמאותו של יעקב). ומסיימין בה הכי ווי לדין כד יקום דין (אוי לעשיו, כאשר יקום יעקב)."

ומבאר התורה חיים: "ונראה דלכך עושין דברים הללו, לפי שעיקר הצלחת ישראל בזמן שבהמ"ק קיים היתה בג' דברים, **בכהונה ונבואה ומלכות**, ולכן המה באים להתפאר עצמן ולהראות שיש להן דמיון מאותן ג' דברים אשר עיקר ההצלחה תלויה בהן, ולהכי מביאין אדם אחד ועושין אותו כדמות מלך וכהן ונביא, ולכך מרכיבין אותו על אדם חגר רמז למלכות שהן מולכין עלינו, ומלבישים אותו בלבושו של אדם הראשון רמז לכהונה, כדאיתא בב"ר לגבי ויעש ה' אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור, שבהן היו הבכורות משתמשין, ופי' שהעבודה היתה אז בבכורות. ומניחין לו קרקפלו של רבי ישמעאל בראשו, רמז לנבואה של העובדי כוכבים אשר המה דורשים אל מעוננים וקוסמים לידע עתידות (א"ה, ונוסיף לכך מה שהזכרנו בשיעור הקודם בשם הרדב"ז, שעור האדם מועיל לכישוף). ולהכי מסיימין וי לדין כד יקום דין, כמו שכתוב ולאום מלאום יאמץ, שלעתיד תחזור לנו המלוכה ונצליח בשלשתן כמקדם."

ונמצא שמה שהוזכר כאן שהם נושאים איתם את עורו של רבי ישמעאל, הרי זה כמבואר שם במס' ע"ז.

ונציין נקודה נוספת, שלכא' יש סתירה כמה שמוכח בגמ' בע"ז אודות הטקס שעושים ברומא, דמצד אחד הם אומרים שיעקב הוא זיפן באומרו שהוא הבן העיקרי, ומאידך הם מודים שלעתיד לבא יתגבר יעקב על עשיו.

רבי שלמה קלוגר בספרו עבודת עבודה מבאר כך, דידוע שיש שני זמנים של גאולה - '**בעיתה'** ו'**ואחישה'**. וכפי שרמח"ל מאריך בספריו שיש תאריך שהקב"ה יסובב את הסיבות שתהיה הגאולה על כל פנים, אולם גם קודם הזמן ההוא יש אפשרות להקדים את הגאולה ע"י תשובה וקיום התורה. ומעתה, מודים הרומאים שאם יעשו ישראל תשובה יגאלו, אך אין הם מודים שיש הבטחה גמורה שייגאלו על כל פנים, בזה אינם מודים וטוענים שיעקב הוא זיפן.

ומקשה החק נתן בזבחים, בשלמא אי מיירי בקדשים עברו באיסור שאכלו קודם זריקה, אך אם מיירי בחולין, איזה איסור היה בזה, אלא שרש"י יישב זאת בפירושו השני ששחטו אותו ואת בנו, והרמב"ן הרי לומד שאכלו קודם שתצא נפשה. נמצא שלרמב"ן יש מכאן מקור שאכילה קודם שתצא נפשה אסורה מדאו', ולרש"י אין מקור.

והנה יש חילוק בין ישראל לגויים לענין מפרכסת, אי יש בה אבר מן החי, דישראל מותר וגוי אסור (אלמלא סברת מי איכא מדי וכו').

והמהר"ל (גבורות ה' פס"ו) מבאר שיסוד איסור אבר מן החי הוא שעל האדם להתאפק ולרסן את מידת התאוה. ובזה מובן שאצל אוה"ע דיני אבר מן החי חמורים יותר, שכן הם עלולים יותר להתגברות התאוה, ואילו ישראל שגדורים בעריות, לא נאסרו לאכול מפרכסת.

ובזה מבואר שנחלקו רש"י והרמב"ם עד כמה גם לישראל יש להם להמתין שתצא נפשה, האם הוא מדאורייתא (אמנם ללא מלקות), או רק מדרבנן.

דף קב

שפא יעשה עורות אביו ואמו שטיחין

"שפא יעשה עורות אביו ואמו שטיחין", ופירש רש"י שהכוונה לכיסוי של מיטה וכדומה.

וצ"ב דדבר זה נשמע רחוק מאד שאדם ישתמש בעורות חוריו בדרך בזויה זו?

הרמב"ן כותב דמה שנקטו אביו ואמו "אלומיה אלים למילתיה, דאפילו בשאר מתים נמי איכא איסורא, דמת אסור בהנאה, אלא דבאביו ואמו איכא איסורא טפי משום כבוד כדאמר' בקידושין מכבדו בחייו מכבדו במותו. וא"ת א"כ היאך יעשה ממנו שטיחין, י"ל משום שיש שאינן חוששין לאיסורין וחוששין לטומאתן כדי שלא יתרחקו מהן בני אדם."

עוד כותב הרמב"ן בסוף דבריו: "ולי נראה דעורות אביו ואמו **משום חיבתן הוא מפשיטן** ומקיימן בידו לספוד עליהן והוא שוטחן לפניו."

הרדב"ז (ח"א סי' רסב) נשאל על דברי הגמ', דהא לא אשכחנא בשום דוכתא דחשו חכמים למלתא דלא שכיחא, ודבר זה אינו מצוי כלל שיעשה עורות אביו ואמו שטיחין, ואפילו עכו"ם היו מרחיקים דבר זה.

ומיישב הרדב"ז ע"פ הגמ' להלן (קכג, א) שהלגיונות היו נושאים איתם עורות של ראשי בני אדם, שעל ידם היו עושים כישוף במלחמה. ומוסיף הרדב"ז שכל שהמת קרוב לאדם, כך יותר גדול כוח הכישוף שמקבל ממנו. על כן היו בני אדם משתמשים בעורות אביהם ואמם כדי להמשיך כוחות כישוף להגן על עצמם. ועל כן אין זה בזיון למות, ואדרבה דוקא אביו ואמו שקרובים אל האדם, היה חשש שיקחו את עורם. ומובן מה שחששו לכך חז"ל וגזרו על מצב זה טומאה.

והאמת היא שהגאולה העתידה מובטחת לנו שבכל מקרה נגיע לגאולה, ואין היא תלויה במעשינו.

דף קנד

אי אמר לי יהושע בן נון

"אי אמר לי יהושע בן נון משמיה לא ציינתא ליה."

וצ"ב מדוע נקטו את יהושע בן נון, ולא את משה רבינו.

והנה הב"י (י"ד סו"ס רמב) כתב: "כתוב בסוף ספר ארחו"ח, אדם מריב עם חבירו ואמר לו איני מקבל ממך אם היית כמשה רבינו, מלקין אותו משום בזיון, עכ"ל, ונ"ל דמשו"ה אמרו בגמ' אילו אמרה יהושע בן נון מפומיה לא ציינתא ליה, ולא אמרו אילו אמרה משה."

והט"ז שם (ס"ק כ) כתב: "נראה שמפרש הבזיון הוא למשה רבינו ע"ה, שהוא אומר אילו היה אדם אחר כמוותו, והוא בלתי אפשרי שהרי כתיב ולא קם כמשה." אך בשם המהרש"ל מביא שחולק על כך, שאינו בזיון אלא הגזמה בעלמא.

בהגהות תשובה מאהבה על השו"ע שם כתב, שהפירוש בדברי הב"י הוא אחר, שלא שייך לומר שגם אילו משה היה אומר זאת לא היה מקבל את הדברים, שהרי זו כפירה במתן תורה, דמשה רבינו הוא נותן התורה לישראל. ועל זה כתב הארחו"ח שמלקין אותו.

החת"ס כאן כתב לבאר באופן אחר את הגמ' באופן שאין ראייה לארחו"ח, שהרי מדובר כאן על עולא שהביא שמועה בשם ר' יוחנן, ועל כן מתאים לומר שאפילו אם היה זה יהושע בן נון שמביא מדברי רבו משה, לא היה מקבל את הדברים בשמו. ולכן לא היה שייך להתבטא כן על משה, שהרי משה לא מביא דברים מפי ה' כענין רב ותלמיד, אלא באופן אחר, דשכינה מדברת מתוך גרונו. ונצרך לכאן דברי המהר"ל בריש אבות "משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע", שהעברת התורה למשה אינה נקראת "מסירה", ורק ממש ליהושע נחשב מסירה. נמצא דיהושע הוא הדוגמא של התלמיד הראשון.

והנה איתא בירושלמי יבמות (ד, יא): "אמר ר' בא בר כהן קומי ר' יוסי, ר' ירמיה אמרה. א"ל ר' חזקיה לא אמרה ר' ירמיה ואיכפד ר' יוסי לקיבליה. א"ל שכן אפילו יהושע שהיה קושר למשה לא אמר כן ואת אומרה כן." כלומר, אפילו יהושע לא היה אומר שמשה לא אמר משהו (כי אולי אמר והוא לא שמע), אף שהיה תלמיד כה קרוב, הרי שהיה הוא סמל המסירה המדויקת, כיון שהוא התלמיד הראשון.

וזהו דרך אחת בביאור דברי הגמ', אך הרמב"ם הלך בדרך אחרת.

הרמב"ם בהקדמה לפירוש המשנה מביא את דברי הגמ' כאן כדוגמה

לכך שהתורה לא נמסרת בנבואה אלא בדרך חכמה, ועל כן אפילו אם יהושע יאמר את הדברים לא יציית לדבריו, שכן הקובע הוא החכמה.

החיד"א (ברכי יוסף או"ח לב, ד) מוכיח מכאן שאפילו ענין מציאותי לא נקבע ע"פ נבואה, דהרי כאן יש שאלה במציאות אם ר' יוחנן דיבר על הרישא או על הסיפא, ואעפ"כ אמרין שאם יגיע יהושע בן נון לא יקבלו את דבריו.

נמצא שהיסוד הוא שהתורה לא נמסרת ע"פ נביא אלא ע"פ חכמה, ובכך יש לנו ישוב נוסף מדוע לא נזכר כאן משה רבינו אלא יהושע, שהרי משה רבינו קיבל את התורה בנבואה, ובו לא נאמר הכלל שאין התורה נמסרת בנבואה, ורק מיהושע בן נון ואילך אמרין דאין פוסקין ע"פ נביא.

דף קנה

טומאת פת בפומיה

תרווד רקב מן המת, יש בו טומאת משא ואהל, אך אין בו טומאת מגע, דאי אפשר לאחוז את כל הרקב המפורד לפירורים.

דנו האחרונים האם יש טומאה ב'מומיה' (גופות חנוטים שנמצאים במצרים).

הכל"מ טוען שיש כאן טומאת עצמות. הגינת וורדים (י"ד כלל א ס"ד) ד) סובר שאין כאן טומאת עצמות אלא מדין תרווד רקב, וכיון שהמומיה היא גוף אחיד, יש בה גם טומאת מגע.

והנה היערות דבש (ח"א דרוש ז) כתב שמטרת המצרים בחניטה, היא להשאיר את כוח הנפש בתוך הגוף, וידוע כשהמת נשאר בגופו יש נפש מסוימת שנשארת, וכוחות הטומאה והכישוף דבקין בה, והעידו כי ספן ספרדי אחד גנב מהמצרים מומיות, והגיעו כוחות רוחניים משחיתים וכמעט הטביעו את הספינה.

ובבבני נזר (י"ד ס"ה תסו) מאריך לבאר ענין טומאת מת, ומביא מהזוהר והאהו"ח, שכאשר הנשמה עוזבת את הגוף, כל כוחות הטומאה באים להתחבר אליו, ועל כן בישראל יש יותר טומאת מת מאשר גוי (דישראל מטמא באוהל), כי אצל ישראל בהסתלקות הנשמה הגבוהה, יש כניסה יותר גדולה של כוחות הטומאה, עד שממלאים את הבית.

ומאחר שמטרת המומיה היא להשאיר את הגוף כמה שיותר זמן, כדי שאותם כוחות טומאה יישארו, מסתבר אפוא מאד שיש טומאת מת במומיה, שהרי כל עיקר מטרת המומיה היא להשאיר את הכוחות הללו שמהם באה טומאת מת. ונמצא דמסתבר כדברי היגנת וורדים דבמומיה יש יותר טומאת מת משאר רקב.